

κινή ή τοιαύτη πλοκή, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον διότι ὁ μὲν στρέφεται πρὸς τὸν ἀνάξιως δυστυχούντα (ἀγαθόν)¹, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον ἡμῶν², περὶ τὸν ἀναξιοπαθοῦντα μὲν ὁ οἶκτος, περὶ τὸν ὅμοιον δὲ ὁ φόβος³ ὥστε οὔτε οἰκτρὸν οὔτε φοβερὸν θά εἶναι τὸ συμβαίνον⁴. Ὑπολείπεται λοιπὸν ὁ μεταξὺ τούτων. Εἴ- 3 ναι δὲ τοιοῦτος ὁ μῆτε κατ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ὑπερέχων, μῆτε ἔνεκα κακίας καὶ πονηρίας μεταπίπτων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἀλλ' ἔνεκα σφάλματός τι- νος⁴, εἰς ἕκ τῶν εὕρισκομένων ἐν μεγάλῃ δόξῃ καὶ εὐτυχίᾳ⁵, ὅπως ὁ Οἰδίπους καὶ ὁ Θυέστης⁶ καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γενῶν ἐπιφανεῖς ἄνδρες.

Εἶναι ἀνάγκη ἄρα ὁ ἀρτίως συνθετιμῆνος μῦθος⁴ νὰ εἶναι μᾶλλον ἀπλοῦς⁷, καὶ νὰ φέρῃ μεταβολὴν ὄχι εἰς εὐτυ- χίαν ἀπὸ δυστυχίαν, ἀλλὰ τούναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, ὄχι ἔνεκα κακίας, ἀλλ' ἔνεκα μεγάλου σφάλματος ἀνθρώπου τινός, ἢ ὁποῖου εἴπαμεν (ἐπιφα- νοῦς) ἢ ὁποσδήποτε ἀνωτέρου μᾶλλον (ἡμῶν) παρὰ

1. Τὸ ἀνάξιον πρέπει νὰ ληθῆ σχετικῶς: ὄχι ὅτι δὲν ἔπεται διόλου, ἀλλ' ὅτι ἡ δυστυχία του ἀφίεται εἰς ἀμαρτίαν, ὄχι εἰς μοχθηρίαν. Εἰς τὴν Ῥητορικὴν 1386a24 λέγεται, ὅτι τοὺς ὁμοίους ἔλεοσι, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀντίφασιν διότι ἐδῶ καθορίζεται εἰδικῶς ὁ τραγικὸς ἔλεος, ὅστις δὲν ἐπεκτείνεται εἰς τοὺς δικαίως δυστυχούντας μοχθηροῦς. Συχνὰ εἰς τὰς τραγωδίας τὸνίζεται, ὅτι ἀνάξια πάσχουν· π. χ. Ἀντιγ. 694, Οἰδ. Κοκ. 1488.

2. Τὸν ὅμοιον δυστυχούντα — φυσικὰ τὸν ὅμοιον ἢ τὸν ὁμοῦ ὄχι κοινωνικῶς, διότι τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶναι σφαι- ρῶς ἥρωες, βελτίους ἢ κατ' ἡμᾶς. Τοῦ ἐπάξια πάσχοντος μο- χηροῦ τὰ παθήματα δὲν ἐπιμένουν φόβον τραγικόν, διότι καθεὶς ἐκ τῶν θεατῶν δὲν ταυτίζει ἑαυτὸν πρὸς τοιοῦτον ὀνοκείμενον.

3. Παραλείπεται ἡ περίπτωση τοῦ ἐπιεικοῦς, ὅστις μετα- πίπτει εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, καὶ ὁπέθεσαν πολλοὶ δι' ἐξέ- πεσον εἰς τὸ χειρόγραφον, ἀφοῦ τοιαῦτα περιπτώσεις ἀνεπιτηδὸν καὶ εἰς τὰς διπλὰς ὑποθέσεις (13,7), ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας, ὅπου π. χ. τὴν Ἄακηστιν, τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις, τὸν Φίλωνάγγελον τὴν Ἥλέκτραν. Ἀλλὰ τοιαύτη περίπτωση δὲν εἶναι κυρίως ἐπι- πτεῖν τραγική, ἀφοῦ δὲν προκαλεῖ ἔλεον καὶ φόβον ἑαυτοῦ καὶ εἶδει τραγικότητα εἰς τὰ εἰρημένα δράματα εἶναι ὄχι ἢ ἐν τῆσι εὐτυχίᾳ τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ τὰ ἐν ἀρχῇ παθήματά του.

4. Τὸ ὅτιον εἶναι βέβαια ν ο η σ ι α κ ο ὁ μᾶλλον χαρακτή- ρος (κακὸς ὀπολογισμὸς, πλάνη, παράβλεψις), ἀλλὰ δὲν ἀρτίζεται τελείως ἠθικῆς σημασίας. Πρβλ. περὶ τῆς λέξεως ἀμαρτία τῆς Εἰσαγωγῆς.

ἔλεον οὔτε φόβον· ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιον ἔστιν δυστυχούντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ἔλεος 5 μὲν περὶ τὸν ἀνάξιον, φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον· ὥστε οὔτε ἔλεεινὸν οὔτε φοβερὸν ἔσται τὸ συμ- 6 βαίνον. ὁ μεταξὺ ἄρα τούτων λοιπός. ἔστι δὲ 3 τοιοῦτος ὁ μῆτε ἀρετῇ διαφέρων καὶ δικαιο- σῶν, μῆτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλ- λων εἰς τὴν δυστυχίαν ἀλλὰ δι' ἀμαρτίαν τινά, τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ εὐτυχία, οἷον Οἰ- 10 δίπους καὶ Θυέστης καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γε- νῶν ἐπιφανεῖς ἄνδρες.

Ἀνάγκη ἄρα τὸν καλῶς ἔχοντα μῦθον ἀ- 4 πλοῦν εἶναι μᾶλλον ἢ διπλοῦν, ὥσπερ τινὲς φα- σι, καὶ μεταβάλλειν οὐκ εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυ- 13 χίας ἀλλὰ τούναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, μὴ διὰ μοχθηρίαν ἀλλὰ δι' ἀμαρτίαν μεγάλην, 15 ἢ οἷου εἴρηται, ἢ βελτίονος μᾶλλον ἢ χειρόνος.

1-3 ἔλεος . . . ὅμοιον κ (per homocoleiuston) see. Ritter, def. Valten 8 δίπους A, Ita etiam XXVI 5 13 ὥσπερ τινὲς φασι post δυστυ- χίας v. 15 trp. Tyrwhitt 16 μοχθηρίας κ 17 οἷου ὡς κ ἢ (2) : ἢ Α

5. Ὅχι μόνον διότι ἡ τραγωδία εἶχε πρόσωπα ἥρωικά, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ σφάλμα τῶν θᾶ εἶχε βαθύτερας συνέπειας καὶ ἡ πτόσις τῶν ἐπομένων θά εἶναι σημαντικότερα.

6. Ὁ Θυέστης ἦτον υἱὸς τοῦ Πέλοπος, καὶ πατὴρ τοῦ Αἰγί- σθου, μοιχεύσας τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀτρέως Ἀσρό- την, ἀλλήθην πρὸς ἀδελφὸν εἰς βαλτινὸν ὑπὸ τοῦ Ἀτρέως, εἰς τὸ ὅποιον εἶχαν παρατεθῆ αἱ σάρκες ἐνὸς ἀπὸ τὰ τέκνα του (Θυέστηα βαλτινῶν). Ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν ἀλήθειαν, ἔφυγεν εἰς τὴν Σικυώνα. Ἡ ἱστορία του ὑπῆρξεν ἕνα προσφιλὲς θέμα τρα- γωδίας τὴν δραματοποίησαν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Ἀγά- θου, ὁ Καίρημον, ὁ Κικρινός καὶ ἄλλοι πολλοί.

7. Τὸ ἀπλοῦς ἐδῶ ἀντιτίθεται ὄχι πρὸς τὸ πεπλεγμένον (10, 8), ἀλλὰ πρὸς τὸ διπλοῦς. Τὴν διαφορὰν ἀνέπτυξεν εἰς τὸ 13,7: βελτίους εἶναι ὁ μῦθος, ὅστις εἶχε δύο μεταβάσεις, εἰς εὐτυχίαν εἰς δυστυχίαν τῶν πονηρῶν (ὅπως οἱ μνηστῆρες εἰς τὴν Ὀδύσσειαν) καὶ ἐκ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν τῶν χρηστῶν (Ὀδυσσεύς, Ἰηνακῆς, Τηλεμάχου κλπ.). Ὅστε οἱ ἀπλοὶ μῦθοι κατὰ τὸν ἑαυτῶν ὁρισμὸν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καὶ πεπλεγμένοι.

8. Ἀγνωστον ἂν ἔννοεῖ ὀρισμένον κριτικόν ἢ καὶ τὴν χρῆ- σιν τῶν ποιητῶν ἀπλῶς.

χειροτέρου¹. Ἀπόδειξις δὲ² εἶναι τὸ σήμερον γινόμενον³: προτοῦ δηλαδὴ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας⁴ μύθους παρέτασαν· τώρα δὲ μὴς περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλιστα τραγωδίαί πλέκονται⁵, ὅπως π.χ. περὶ τὸν Ἀλκμέωνα⁶ καὶ τὸν Οἰδίποδα⁷ καὶ τὸν Ὀρέστην⁸ καὶ τὸν Μελέαγρον⁹ καὶ τὸν Θυέστην¹⁰ καὶ τὸν Τηλέφον¹¹ καὶ εἰς ὄσους ἄλλους ἔτυχε νὰ πάθουν δεινὰ ἢ νὰ πράξουν.

Λοιπὸν ἢ μὲν καλλίστη κατὰ τὴν τέχνην τραγωδία⁶ ἔχει ταύτην τὴν πλοκήν. Διὸ ὑποπίπτουν εἰς τὸ ἴδιον σφάλμα¹² καὶ οἱ κατακρίνοντες τὸν Εὐριπίδην, ὅτι

1. Ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ μὴν ἀνήκη ὁ ἥρωας εἰς τὸν ἡθικῶς μέσον ὄρον (κάτι πολὺ δυσφικτον), τότε προτιμότερον νὰ εἴναι ἄνωγερτος, χωρὶς φυσικὰ νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀγαθός. Ἄλλοι τὸ βέλτιον δὲν ἔχει ἡθικὴν σημασίαν, ἀλλ' αἰσθητικὴν· ἐννοεῖ τοὺς ἐξιδανικωμένους, τοὺς ζῶντας ἐντατικώτερα καὶ βαθύτερα τὴν ζωὴν καὶ ἀντικρῶζοντας τὰ μεγάλα τῆς ζωῆς προβλήματα (2.4.15.8.25.6).

2. Ὅτι ἡ τραγωδία μᾶλλον τὴν εἰς δυστυχίαν μετάβασιν ἔχει ὡς θέμα τῆς.

3. Αὐτὸ ποῦ συμβαίνει εἰς τὴν πράξιν, ἢ ἐπιλογὴ τῶν θεμάτων ποῦ συνετέλεσθη ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὴν θεατρικὴν παραγωγὴν.

4. Τὸ τυχόντας δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἐδῶ θετικῶς (τοὺς τυχαίους καὶ πολλάκις ἀκαταλλήλους μύθους), ἀλλὰ μᾶλλον ἀρνητικῶς (δχι ὀρισμένους): ὁ δὲ ἰ α κ ρ ι τ ω ς οἰουσδήποτε μύθους ἐστρατολογουσαν, παρέτασαν, ἀράδιαζαν — αὐτὴ εἶναι ἡ κυριολογικὴ σημασία τοῦ ἀπρηθίμου.

5. Νῦν δὲ ἀναφέρεται πιθανῶς εἰς τὸν 4. αἰῶνα. Καὶ εἶναι μὲν γεγονός, ὅτι οἱ τίτλοι τῶν δραμάτων τοῦ 4. αἰῶνος ποῦ γνωρίζομεν περιλαμβάνουν τοὺς μύθους, τοὺς ὁποίους καὶ οἱ τραγικοὶ τοῦ 5. αἰῶνος ἐπραγματεύθησαν, ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ταῖς λέγει, ὅτι αἱ κάλλιστα τραγωδίαί στρέφονται περὶ τὰς εἰρημένους οἰκίας, καὶ δὲν ἔχομεν ἡμεῖς κανένα δικάσιμα ν' ἀμφισβητήσωμεν τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ, ἀφοῦ μόνον τοὺς τίτλους γνωρίζομεν αὐτῶν τῶν ἔργων, καὶ δχι ὅλους.

6. Ὁ Ἀλκμέων ἦτον υἱὸς τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τῆς Ἐριφίλλης, ὁ ὁποῖος ἐνηλικιωθεὶς ἐξετέλεσε τὴν ἐντολήν τοῦ πατρὸς καὶ ἐφόνευσε τὴν μητέρα, ἥτις, δελεασθεῖσα διὰ τοῦ περιβραίου τῆς Ἀρμονίας ὑπὸ τοῦ Πολυνείκου, ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμφιαράου. Καταδικωμένος ὑπὸ τῶν Ἐρινύων πλανᾷται μινικός ἀνά τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τέλος καθίσταται ὑπὸ τοῦ Ἀχελφῶνος, τοῦ ὁποῖου καὶ νυμφεύεται τὴν θυγατέρα Καλλιρρόην. Ὁ μῦθος ἐδραματοποιήθη ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν: Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀγᾶθωνος, Ἀστυδάμαντος, Θεοδόκτου κλπ.

7. Οἰδίποδα ἔγραψε καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Θεοδόκτης καὶ ἄλλοι πλείστοι ποιηταί.

σημεῖον δὲ καὶ τὸ γινόμενον· πρῶτον μὲν γὰρ⁵ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας μύθους ἀπρηθίμουν, νῦν δὲ περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλιστα τραγωδίαί συντίθενται, οἷον περὶ Ἀλκμέωνα καὶ Οἰδίπου καὶ Ὀρέστην καὶ Μελέαγρον καὶ Θυέστην καὶ Τηλέφον, καὶ ὄσους ἄλλους συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεινὰ ἢ ποιῆσαι.

Ἢ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην καλλίστη τραγωδία⁶ ἐκ ταύτης τῆς συστάσεώς ἐστι. διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδῃ ἐγκαλοῦντες τὸ αὐτὸ ἀμαρτάνουσιν,

1. πρῶτον: πρὸ τοῦ κ Αἰδ. 3 κάλλιστα om. Ar del. Christ 4 Ἀλκμέωνα codd. 5 τὴν om. K 9 τοιαύτης Tr 10 τὸ αὐτὸ: om. Ar (Spengel) τοῦτ' αὐτὸ Thaisi αὐτὸ Bywater αὐτοί Reiz

8. Τοῦ Ὀρέστου τὸν μῦθον ἐδραματοποίησαν καὶ ὁ Αἰσχύλος (Ὀρέστεια) καὶ ὁ Σοφοκλῆς (Ἠλέκτρα, Ἀλήτης) καὶ ὁ Εὐριπίδης (Ἠλέκτρα, Ὀρέστης, Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις) καὶ ὁ Καρνεύκος καὶ ὁ Θεοδόκτης κλπ.

9. Μελέαγρος, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Καλυδῶνος Οἰνέως, διαπρέπει μεταξύ πολλῶν ἡρώων εἰς τὴν θήραν τοῦ Καλυδιανίου κάρου. Εἰς τὴν σύγκρουσιν περὶ τὸ δέρμα τοῦ κάρου φανεύει τοὺς ἀδελφοὺς τῆς μητρὸς του, ἥτις τὸν καταρᾶται. Ὁ θάνατός του ἐκέρχεται ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἥτις ἐσβησε τὸν ἀναμμένον δαυλὸν, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Τὸν μῦθον ἐδραματοποίησαν καὶ ὁ Φρόνιχος (Πλευρώνια) καὶ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

10. Περὶ αὐτοῦ ἴδε ἀνωτ. σ. 105δ.

11. Τηλέφος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἀδύης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τεγέας, ἐκτίθεται ὑπ' αὐτῆς καὶ εὐρίσκεται ἠμαλῆζον ἔλαφον ὑπὸ βοσκῶν ἢ, κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν, τοποθετεῖται μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς λάρνακα καὶ ρίπεται, ὅπως ἡ Δαυὴ, εἰς τὴν θάλασσαν, σφάζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Τεῦθραντος, βασιλέως τῆς Μυσίας (ὅπου περίπου ἡ σημερινὴ Πέργαμος καὶ ἀκόμη βυζαντινότερον). Κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἀποβιβάζεται οἱ Ἐλληνεῖς εἰς τὴν χώραν του, ὁ Τηλέφος ἀμύνεται καὶ πληγώνεται. Τῶς χρησμός τοῦ λέγει Ὁ πρῶτος καὶ ἰσάεται, καὶ ὁ Τηλέφος ἀποφασισμένος καὶ πανάθλιος θθάνει εἰς τὸ στρατοπέδον τῶν Ἑλλήνων ἐξικετούων τὴν ἰασιν, τὴν ὁποῖαν ἐν τέλει καὶ ἐπιτυγχάνει ὁσοσχεῖς νὰ δδηγήσῃ ἀσφαλῶς τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν ἰασιν. Τὸν μῦθον ἐδραματοποίησαν πλείστοι: Αἰσχύλος (Μυθία), Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἀγᾶθων, Κλεοφῶν κλπ.

12. Ὅπως καὶ οἱ προτιμώτεροι τὸν διπλοῦν μῦθον 13.4. Δὲν

τοῦτο πράττει εἰς τὰς τραγωδίας του καὶ ὅτι πολλαὶ τελευτοῦν εἰς δυστυχίαν¹. Διότι τοῦτο εἶναι, καθὼς ἔχομεν εἰπεῖν, ὀρθόν. Ἀπόδειξις δὲ μεγίστη (εἶναι ἡ ἐξήγησις): δηλαδὴ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν παραστάσεων² αἱ τοιαῦται (τραγωδία) φαίνονται τραγικώταται³, ἂν ἐπιτύχουν, καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἂν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἡ οἰκονομία του δὲν εἶναι καλὴ⁴, ἀλλ' ὅμως ὅπως δὴποτε τραγικώτατος τῶν ποιητῶν φαίνεται⁷.

Δευτέρα δὲ σύστασις εἶν' ἐκείνη τὴν ὁποίαν μερικοὶ λέγουσιν πρώτην, δηλαδὴ ἐκείνη ἡ ὁποία τὴν πλοκὴν, ὅπως ἡ Ὀδύσσεια⁸ ἔχει διπλὴν καὶ τελευτᾷ εἰς ἔκβασιν ἐναντίαν καὶ διὰ τοὺς καλυτέρους καὶ διὰ τοὺς χειροτέρους⁹. Θεωρεῖται δὲ ὅτι εἶναι πρώτη διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀδυναμίαν τοῦ κοινοῦ¹⁰: ἀκολουθοῦν δηλαδὴ οἱ ποιηταὶ τοὺς θεατὰς, ποιοῦντες κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἡδονὴ αὕτη δὲν ἀπορρεῖ ἀπὸ

σημαίνει ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν προσώπων· ἐδῶ μᾶλλον καμκοὶ ποιηταὶ θὰ εἶναι οἱ ἀγκαλοῦντες. *Ἡδὴ ὁ Ἀριστοφάνης Ἄχαρν. 408 διακαμφθεῖ τὸν Τήλερον καὶ τοὺς ἄλλους οἰκτροὺς τοῦ Εὐριπίδου ἥρωας.

1. Χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀντίστοιχος εὐτυχία ἄλλων. Ἀπὸ τὰ 7 σφζόμενα δράματα τοῦ Σοφοκλέους τὰ 2 (Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, Φιλοκτήτης), καταλήγουσιν εἰς εὐτυχίαν, ἀπὸ τὰ 17 τοῦ Εὐριπίδου μόνον 5: *Ἀλκματίας, ἡ ὁποία ἐπέχει θέσιν σατυρικοῦ δράματος, *Ἐλένη, ἡ φηγόμενα ἐν Τυρόροις, *Ἴων, *Ορέστης. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα θὰ ἦδύνατο νὰ προσαχθῇ ἐκ τῆς Ἡλέκτρας: ἡ τοῦ Σοφοκλέους καταλήγει μὲ τὸν θρίαμβον καὶ τὴν χαρὰν τῶν τέκνων τοῦ Ἀγαμέμνονος· ἡ τοῦ Εὐριπίδου μὲ τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀπόγνασιν τῶν μητροκτόνων.

2. Ἄντι ἐπὶ τῶν σκηνικῶν ἀγώνων, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀγώνων. Ὁ Ἀριστοτέλης επικαλεῖται ὅπερ αὐτοῦ τῆς θεατρικῆς ἐπιτυχίας τῶν τοιοῦτων ἔργων, ἐφ' ὅσον φυσικὰ ἄρθρα συντεθοῦν (ἂν κατορθωθῶσιν) ἢ, κατ' ἄλλους, ἐφ' ὅσον ἄρθρα παρασταθοῦν.

3. Προκαλοῦν δηλαδὴ τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόβον εἰς μεγίστην βαθμόν.

4. Τὸ οἰκονομῆν ἐδῶ δὲν ἐλέγχθῃ μόνον περὶ τῆς διατάξεως τῆς ὁδοῦ (τῆς συστάσεως τοῦ μύθου), ἀλλὰ γενικῶς, ὅπως ἐπικρίνει τὸ τὰ ἄλλα: Εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα ἡ τέχνη του ὀυτερεῖ, ἀλλ' εἰς τὴν διέγερσιν τῶν τραγικῶν συγκινήσεων φαίνεται ἡ κενεὶς τὸ φαίνεται, διότι ὁμιλεῖ περὶ τῆς θεατρικῆς ἐπιτυχίας ἡ πρῶτος μετὰ τῶν τραγικῶν. Περί τῆς σημασίας τοῦ χωρίου:

ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγωδίαις καὶ πολλαὶ αὐτοῦ εἰς δυστυχίαν τελευτῶσιν. (τοῦτο γάρ ἐστιν, 25 ὡσπερ εἴρηται (XIII 4), ὀρθόν. σημεῖον δὲ μέγιστον· ἐπὶ γὰρ τῶν σκηνῶν καὶ τῶν ἀγώνων τραγικώταται αἱ τοιαῦται φαίνονται, ἂν κατορθωθῶσιν, καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὐοικονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατος γε τῶν ποιητῶν φαίνεται.

Δευτέρα δ' ἡ πρώτη λεγομένη ὑπὸ τινῶν ἐ- 7 στιν σύστασις, ἡ διπλὴν τε τὴν σύστασιν ἔχουσα, 31 καθάπερ ἡ Ὀδύσσεια, καὶ τελευτῶσα ἐξ ἐναντίας τοῖς βελτίσι καὶ χείροσιν. δοκεῖ δὲ εἶναι πρώτη διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν· ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ κατ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεατὰς. ἔστιν δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγωδίας ἡδο- 8

1 καὶ: αὶ R καὶ αὶ Kaebecl || αὐτοῦ: αὐτῶν Richards 4 ἐπὶ... ἀγώνων: a certaminibus et a scena Ar σκηνικῶν pro σκηνῶν καὶ τῶν Barthelémy 6 οἰκοδομεῖ RCU 7 τραγικώτερος τῶν ἄλλων ποιητῶν in Σ fuisse ex Ar nimis confidenter conclusit Gudehusan 10 σύστασις del. Twining def. Vahlen coll. Part. anim. 091a33 Gen. anim. 785a23 Hth. Nic. 1154b20; pro servato μετάβρασιον pro σύστασιν ser. Überweg || ἡ: ἡ A 11 καὶ om. R || ἐξ ἐναντίας: εἰς τὸναντίον R 13 τῶν om. R || θεατῶν Maggi 15 ἡ ante ἀπὸ add. Vahlen olim

μισμοῦ τοῦτου τοῦ Εὐριπίδου ἐπραγματεῦθη, ὡς γνωστὸν, διὰ μικρῶν ὁ Δημ. Βερναρδίνης εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν Φοινισσῶν 9, 18 κέ.

5. Πρβλ. σ. 105,7 καὶ 17,5 αὐτὸς μὲν ἐσώθη, τοὺς δ' ἐχθροὺς θέσθαιρεν. Ἀνάλογος εἶναι ἡ ὑπόθεσις καὶ τῆς Ἡλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους.

6. Πρόκειται περὶ τῆς λεγομένης ποιητικῆς δικαιοσύνης: αἱ ἀγαθοὶ πρέπει ν' ἀμειβῶνται, νὰ τιμαρῶνται δὲ οἱ κακοὶ. Πρβλ. Ρητορ. 1386b28.

7. Δὲν πρόκειται τῶσον περὶ αἰσθητικῆς, ὅσον περὶ αἰσθηματικῆς ἀδυναμίας τοῦ κοινοῦ (αὐτὸ σημαίνει θεάτρα), τοῦ ὁποίου δὲν ἱκανοποιεῖται ἡ ἠθικὴ συνείδησις, ἂν εἰς τὸν κόσμον τῆς τέχνης τοῦλάχιστον δὲν ἐπιτευχθῇ δικαιοσύνη. Ἐντεθῆεν ἡ προσπάθεια πρὸς τὸ λεγόμενον happy end, ποῦ ἀποτελεῖ τὸν κανόνα εἰς τὰ κινηματογραφικὰ ἔργα. Ἐντεθῆεν καὶ ἡ σφοδρὰ ἐπικρίσις τοῦ Βασιλέως Lear τοῦ Shakespeare.

Οὐδὲ πάλιν οἱ ἀδιάφοροι πρὸς ἀλλήλους (κινουσὶν εἰς οἶκτον) ¹. Ὄταν ὅμως μεταξὺ συγγενῶν συμβαίνουν τὰ πάθη, π. χ. ἢ ἀδελφὸς ἀδελφόν ² ἢ υἱὸς πατέρα ³ ἢ μήτηρ υἱόν ⁴ ἢ υἱὸς μητέρα ⁵ ἢ φονεὺς ἢ πρόκειται (νὰ φονεύσῃ) ⁶ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο πράξει, ταῦτα (τὰ πάθη) πρέπει νὰ ζητῆ (ὁ ποιητής). Λοιπὸν τοὺς μὲν παραδεδομένους μύθους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μεταβάλῃ ⁷, λέγω δὲ π. χ. τὸν φόνον τῆς Κλυταιμῆστρας ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἐριφύλης ὑπὸ τοῦ Ἀλκμέωνος. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη καὶ αὐτὸς νὰ εὐρίσκῃ καὶ τὰ παραδεδομένα νὰ μεταχειρίζεται καλῶς ⁸. Τὸ δὲ καλῶς πῶς ἐννοοῦμεν, ἄς εἰπῶμεν καθαρώτερα.

Εἶναι δηλαδὴ δυνατόν οὕτω νὰ γίνεταί ἡ πράξις, ⁹ καθὼς παρίσταναν οἱ παλαιοὶ ¹⁰ τοὺς ἥρωας πράττοντας ἐν συνειδήσει καὶ γνώσει (τῶν πραγμάτων), καθὼς

1. Ρητορ. 1386a11 προκαλεῖ τὸν οἶκτον τὸ νὰ συμβῆ ἕνα κακὸν ἀπὸ τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ δοκιμάσῃ κανεὶς καλῶς.

2. Π. χ. ὁ Ἐτεοκλῆς τὸν Πολυνεκίην, ἡ Μήδεια τὸν Ἄμφικτον, ἡ Ἰφιγένεια τὸν Ὀρέστην.

3. Π. χ. ὁ Οἰδίπους τὸν Λαίον, ὁ Τηλέγονος τὸν Ὀδυσσεύς. Οἱ υἱοὶ τοῦ Οἰδίουδος ἐγκατέλειψαν καὶ περιεφρόνησαν τὸν πατέρα.

4. Π. χ. ἡ Μήδεια τὰ παιδιὰ τῆς, ἡ Ἀγαθή τὸν Πενθέα, ἡ Κρέουσα τὸν Ἴωνα, ἡ Μερόπη τὸν Αἴγυτον. Καὶ πατὴρ υἱόν ἢ θησαύς τὸν Ἰππόλυτον, ὁ Ἡρακλῆς μαινόμενος τὰ παιδιὰ τοῦ.

5. Π. χ. ὁ Ὀρέστης τὴν Κλυταιμῆστραν, ὁ Ἀλκμέων τὴν Ἐριφύλην.

6. Ἀνέφερε τοὺς φόνους κυρίως, ὡς τὰ ζωηρότερα καὶ συγκλονιστικώτερα παραδείγματα τοιούτων παθημάτων (πρὸβλ. Ἡθ. Νικομ. 1115a26)· ἀλλὰ δὲν εἶναι τὰ μόνα. Πάντως εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς περιπτώσεις δὲν περιλαμβάνονται ὅλα τὰ πάθη, οὐκ ὅλα κἀν τὰ τραγικά, ἀλλὰ μόνον ὅσα χροματίζονται διὰ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τοῦ παθόντος καὶ τοῦ ἐνεργήσαντος. Μένουν ἐπομένως ἔξω τὰ ἐξ ἀτυχίας πάθη, ὅπως ἡ νόσος τοῦ Φίλοκλήτου, τὰ ἐκ θεῶν, ὅπως ἡ μανία τοῦ Αἴαντος, τὰ ἀτύχημα (αὐτοκτονία, αὐτοφυλάσεις κλπ.) καὶ πληθὺς ἄλλα.

7. Δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὸ 9β. Διότι ἐκεῖ λέγεται θεωρητικῶς, ὅτι ἡμποροῦν καὶ πρέπει νὰ εὐρίσκουν καὶ ἄλλα θέματα ἢ τῶν κοινῶν καὶ παραδεδομένων, ἀλλ' ἔχι νὰ μεταβάλλουν μὲν τῶν μύθους, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν συνειδήσει τοῦ ἥρωος εἶναι πλέον ἀποκρυσταλλωθῆ εἰς ὀρισμένην μορφήν. Φυσικὰ γὰρ ἀναφέρεται εἰς τὸν κεντρικὸν πυρῆνα, ὅχι ὅμως εἰς τὴν διαρῆ

μηδετέρως ἔχοντες. ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον ἢ ἀδελφὸς ἀδελφόν ἢ υἱὸς πατέρα ἢ μήτηρ υἱόν ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ ἢ μέλλῃ ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δρά, ταῦτα ζητητέον. ⁹ τοὺς μὲν οὖν παρελημμένους μύθους λυεῖν οὐκ ⁵ ἔστιν. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμῆστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμέωνος· αὐτὸν δὲ εὐρίσκειν δεῖ καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ δὲ κα- ²⁵ λῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον.

Ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πράξιν, ὡς ⁶ περ οἱ παλαιοὶ ἐποιοῦν εἰδότας καὶ γινώσκον-

1 ἐγγίγνεται R 2 ἢ Σ codd. : εἰ ed. Basileensis⁸ Silburg 3 ἀποκτείνῃ ἢ μέλλῃ RLUTr: ἀποκτείνει ἢ μέλλει A 4 ἢ (I) om. Ar ἢ τις ἄλλος Gudeman || δρά UTr: δράν ARΣ 6 Κλυταιμῆστραν codd. praeter Ar 8 Ἀλκμείωνος codd. 10 εἴπωμεν XULMTr: εἴπωμεν AK

γράφουσιν καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου· π. χ. ὁ ποιητὴς εἶναι ἀνοχρωμένως νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Ὀρέστην (ὅχι π. χ. τὸν Πολύδην ἢ τὴν Ἥλέκτραν ἢ τὴν Χρυσόθεμιν) φονεύοντα τὴν Κλυταιμῆστραν, ἐλευθερὸς ὅμως εἶναι νὰ παρουσιάσῃ τὰ περιστατικά ὅπως θέλει καὶ ψυχολογικῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐπίσης τὰς πράξεις τῶν ἥρωων — ἀποκλίσεις τοιαύτας παρουσιάζουν πράγματι τὰ πέντε ὑφειρημένα δράματα μὲ τὸν μῦθον τοῦ Ὀρέστου (Χοηφόροι, Ἥλέκτρα, Εὐμενίδες, Ὀρέστης). Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται τὸ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς.

8. Αὐτὸ ἰσχύει φυσικὰ καὶ δι' ὅσους μύθους ὁ ἴδιος εὐρίσκει. Δὲν ἄρκει τὰ πάθη νὰ εἶναι μεταξύ συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται ὑπὸ ὀρισμέναις συνθήκας, ὥστε νὰ ἀποκλασθῶν τραγικῆ συγκίνησιν, καὶ αὐτὰς ἐκθέτει ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιτέτερα.

9. Παλαιῶς ἐννοεῖ προφανῶς τοὺς τραγικοὺς τοῦ 5. αἰῶνος, καὶ τὸν Εὐριπίδην μαζί. Ἀλλὰ κατὰ τί διέφεραν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οἱ παλαιοὶ τραγικοὶ, ἀγνοοῦμεν, ὅπως ἀγνοοῦμεν γενικῶς τὰ περὶ τῆς τραγικίας τοῦ 4. αἰῶνος. Ἰσως παρετήρησεν τότε προσπάθεια ν' ἀναγοῦν τὰ παλαιὰ τραγικὰ ἔγκληματα, σύμφωνα μὲ τὰ ἡμερώτερα εἰδήματα τοῦ 4. αἰῶνος καὶ κατ' ἐπίλησιν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, εἰς ἀγνοίαν, παρεξήγησιν καὶ ἄλλο ἀκούσια. Γνωρίζομεν π. χ. περὶ τοῦ Ἀστυδάμαντος, ὅτι ἐπίτηδες τὸν Ἀλκμείωνα φονεύοντα τὴν μητέρα του ἐν ἀγνοίᾳ.

καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐποίησε τὴν Μήδειαν φονεύουσαν (ἐν γνώσει) τὰ τέκνα τῆς. Εἶναι δὲ δυνατόν νά πράξουν μὲν (οἱ ἥρωες) κάτι δεινόν, ἀλλὰ νά πράξουν αὐτὸ ἀγνοοῦντες, καὶ μετέπειτα ν' ἀναγνωρίσουν τὴν συγγένειαν, καθὼς ὁ Οἰδίπους τοῦ Σοφοκλέους. Καὶ τοῦτο μὲν (πράττει ὁ Οἰδίπους) ἔξω τοῦ δράματος¹· ἀλλὰ δύναται καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς τραγωδίας, καθὼς ὁ Ἀλκμέων ὁ τοῦ Ἀστυδάμαντος² ἢ ὁ Τηλέγονος ἐν τῷ Τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ³. Προσέτι δὲ τρίτη μετὰ ταῦτα περίπτωσις εἶναι, ἐνῶ μέλλει τις νά πράξῃ ἀπὸ ἀγνοίαν κάποιαν ἀνεπανόρθωτον πράξιν, ν' ἀναγνωρίσῃ πρὶν ἐκτελέσῃ αὐτήν. Πλὴν τούτων δὲν ὑπάρχει ἄλλη περίπτωσις⁴· διότι κατ' ἀνάγκην ἢ πράττουν (δεινόν τι) ἢ ὄχι καὶ ἢ ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ. Ἐκ τούτων δὲ (τῶν περιπτώσεων)⁵ τὸ μὲν νά συλλάβῃ ἐν γνώσει διατελῶν τὴν πρόθεσιν καὶ νά μὴ τὴν πραγματοποίησιν εἶναι χεῖριστον. Διότι καὶ μιὰρὸν εἶναι⁶

1. Τὸ δράμα διεξάγεται ἐτη πολλά μετὰ τὴν πατροκτονίαν τοῦ Οἰδίποδος· δὲν ἐμφανίζεται ἄρα αὕτη ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

2. Ἀστυδάμας ὁ Μονίμου τοῦ τραγικοῦ υἱός, μαθητῆς τοῦ Ἰσοκράτους, ἔγραψε 240 τραγωδίας καὶ ἐκέρδις 15 ὄγκας, τὴν πρώτην τὸ 372· δύο ἐξ αὐτῶν τὸ 341 (μὲ τὸν Ἀχιλλεῖα, Ἀθάμαντα καὶ Ἀντιόνην) καὶ τὸ 340 (μὲ Παρθενόσπιον καὶ Λυκάονα) γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφῶν. Ἡ ἐπιτοχία τοῦ 340 τοῦ προσέπρος τὴν τιμὴν τοῦ ἀνδριάντος. Εἶχε καὶ υἱὸν Ἀστυδάμαντα τραγικόν. Περὶ τοῦ Ἀλκμέωνος ἴδε ἀνωτ. σ. 106,6 καὶ 115,9.

3. Εἶναι τὸ ἴδιον ἔργον πιθανῶς μὲ τὸ φερόμενον τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ τὸν τίτλον Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδραματοποιεῖτο ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεὺς. Ὁ Τηλέγονος, υἱὸς τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῆς Κίρκης, ἀποσταλεὶς παρὰ τῆς μητρὸς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς τοῦ τὸν ὁποῖον ἀγνοεῖ, ἐρχεται εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ εἰς νυκτερινὴν σύγκρουσιν πηλώνων καὶ φονεῖε τὸν Ὀδυσσεῖα μ¹. Ἐνα ραχοκόκκαλον (ἀκανθα) ψυριοῦ. Ἡ ἀναγνώρισις θά ἐγένετο ἢ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσεὺς ἢ κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς.

4. Αὐτὸ ἀντιτίθεται πρὸς τὰ ἀμέσως κατωτέρω λεγόμενα, ὅπου ἀπαριθμοῦνται καὶ αἱ τέσσαρες περιπτώσεις: 1) πράξει α) εἰδότες β) μὴ εἰδότες 2) μὴ πράξει α) εἰδότες β) μὴ εἰδότες. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐδέχθησαν, ἔτι εἰς τὸ κείμενον ἐξέπεισαν μερικὰ λέξεις, ὅπου ὡμῶς ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς περιπτώσεως 2α, ὅπου ἢ πράξει, τὴν ὁποῖαν ἐν γνώσει τῆς ταυτότητος τοῦ ἄλλου ἐτοιμάζεται νά διαπράξῃ, δὲν ἐκτελεῖται. Ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ὁ Ἀριστοτέλης νά παρέλειπεν ἐπίτηδες τὴν περίπτωσιν αὐτήν, διότι δὲν παρουσιάζει καμμίαν τραγικὴν ἰδιότητα, καὶ

πραξαι - εἰδότες - μὴ εἰδότες

τας, καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν (Med. 1270ss.). ἔστιν δὲ πράξι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πράξι τὸ δεινόν, εἴθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν,⁷ ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους (ν. 1191 ss.), τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος, ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγωδίᾳ οἷον ὁ Ἀλκμέων ὁ Ἀστυδάμαντος (Nauck FTG² p. 777 s.) ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ (Soph. fr. p. 230 Nauck). ἔτι 7 δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἀγνοίαν ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι· καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως· ἢ γὰρ 35 *Εὐρωπική* *α. 1.* πράξει ἀνάγκη ἢ μὴ, καὶ εἰδότες ἢ μὴ εἰδότες. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ 11 *α. 1.* πράξει χεῖριστον· τὸ γὰρ μιὰρὸν ἔχει, καὶ οὐ

7 ἔστιν δὲ <μὴ πράξει εἰδότες, ἔστιν δὲ> ex Ar Tr suppl. Gudeman ἢ Ἀλκμείων ὁ Σ vid. (Gryphius): Ἀλκμείωνος codd. 9 ἔτι: ἔστι Tr 10 τὸ τρίτον R secl. Gudeman || παρὰ ταῦτα del. M. Schmidt, fort. recte; post id verbum lac. statuit olim Vahlen: <τὸ μελλῆσαι γινώσκοντα καὶ μὴ ποιῆσαι, καὶ τέταρτον> vel post ποιῆσαι v. 11 <καὶ τέταρτον τὸ μελλῆσαι γινώσκοντα καὶ μὴ ποιῆσαι> ibidem Tucker: <τέταρτον δὲ γινώσκοντα μελλῆσαι, ἀλλὰ μετανοῆσαι> || τὸ Bonitz: τὸν codd. || τι ποιεῖν R || τὸν ἀνηκέστων δι': δι' ἀνηκέστων R 12 ἄλλως: ἄλλο Spengel 13 μὴ: οὐκ R || καὶ ἢ εἰδότες Parageorgiou

ἐπιμέλειαν εἶναι ὅς νά μὴ ὑπάρχῃ διὰ τὸ δράμα. Ἐνῶ κατόπι (ἢ γὰρ πράξει) ἀπαριθμεῖ καὶ τὰς τέσσαρας χάριν περιπτώσεων λογικῆς πληρότητος· ὑπάρχουν αἱ περιπτώσεις αὗται εἰς τὴν ἐπιμὴν, ὄχι εἰς τὸ δράμα.

8. Ἡ ἀπαριθμοῦσις προχωρεῖ ἀπὸ τῶν κατωτέρων εἰς τὰ ἀνωτέρα, ὅπου καὶ εἰς τὸ κεφ. 16 ἢ ἀπαριθμοῦσι τῶν εἰδῶν τοῦ ἀναγνωρισμοῦ.

9. Διότι γίνεται μεταξύ συγγενῶν καὶ ἐν γνώσει, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐξεγείρει τὴν ἠθικὴν συνείδησιν (πρβλ. ἀνωτ. σ. 102,6). Τὰ μιὰρὸν ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ἀλλ' ἐκεῖ ὑπάρχει τοῦλάχιστον ἡ τραγικὴ συγκίνηση ἀπὸ τὴν ἐκτελεσθεῖσαν πράξιν· ἐνῶ ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πάθημα (ἀπαθές). Καὶ ἐδῶ ὁ Ἀριστοτέλης παρουσῶν ἴσως ἀπὸ τὴν τάσιν τῆς ταξινομήσεως καὶ ἐπιλογικῆς κατατάξεως. Διότι τραγικότης ὑπάρχει ἀρκετῆ καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ἑσωτερικὸν μεταξύ τῶν δεσμιῶν τῶν συγγενικῶν, ποῦ σ' ἐμποδίζουσι νά ἐκτελέσῃ τὴν πρόθεσιν σου,

καὶ ὄχι τραγικόν, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πάθος. Ὅθεν οὐδεις¹ ποιεῖ τοῦτο, εἰ μὴ σπανίως, ὡς π.χ. εἰς τὴν Ἀντιγόνην τὸν Κρέοντα ὁ Αἴμων². Δεύτερον ἔρχεται ἡ ἐκτέλεσις τῆς πράξεως. Καλύτερον δὲ τούτου 8 εἶναι τὸ νὰ πράξῃ τις (βεινόν τι) ἐν ἀγνοίᾳ, ἀφοῦ δὲ πράξῃ τοῦτο, ν' ἀναγνωρίσῃ. Διότι καὶ τὸ μιᾶρὸν δὲν ὑπάρχει³ καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐπιφέρει ἐκπληξιν⁴. Καλλίστον δὲ εἶναι τὸ τελευταῖον⁵. Λέγω δὲ 9 καθὼς π.χ. εἰς τὸν Κρεσφόντην⁶, ἡ Μερόπη μέλλει νὰ φονεύσῃ τὸν υἱόν, καὶ δὲν τὸν φονεύει, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν αὐτόν⁷ καὶ εἰς τὴν Ἰφιγένειαν, ἡ ἀδελφὴ τὸν καὶ τῶν ἀνωτέρων ἠθικῶν ἐπιταγῶν, ποῦ σοῦ τὸ ἐπιβάλλουν. Ἀλλὰ γενικῶς τὸ ἀρχαῖον δράμα δὲν ἀπέδειξεν ὅσην οἱ νεώτεροι σημασίαν εἰς τοιαύτας ἰσχυροτέρας καὶ συγκρούσεις, ὅσπερ ὁ Hamlet οὐτὲ ὁ Faust θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἥρωες ἀρχαίας τραγωδίας.

1. Αὐτὸ πρέπει νὰ ληθῇ σχετικῶς· πάντως κανένα σφζδ-μενον δράμα δὲν ἔχει κύριον πρόσωπον μὲ τοιαύτην ποσιπτοιαν.

2. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ἀγγέλου (τὸ πρᾶγμα κάπως μετριάζεται, παρ' ὅσον ἐν παρουσίᾳ τοῦ ἐνώπιον τῶν θεατῶν) ὁ Αἴμων πρὸς στιγμὴν ἐκέθη νὰ σύρῃ τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ πατρὸς του, ὅταν τὸν εἶδε τόσο σκληρῶν, ἀλλὰ μετενόησε. Φυσικὰ ἡ μνεία τοῦ παραδείγματος δὲν γίνεται πρὸς ἐτίκρυσιν τῆς Ἀντιγόνης, διότι εἶναι πράγματι ἐπιτυχημένον τὸ εἶδημα· δὲν ἀποκλείεται ἄλλωστε, κατὰ ἀτεχνον καθ' ἑαυτὸ, χάρις εἰς τὴν τέχνην τοῦ ποιητοῦ, νὰ παρουσιάσῃ ὡς δραματικῶς ἐντεχον—ἀλλ' αὐτὸ παραμένει ἐξαίρεσις. Πάντως οἱ ἀρχαῖοι φιλόλογοι προσέκρουσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ ζητοῦν νὰ τὸ διαρθώσουν παραδεχόμενοι, ὅτι ὁ ἀγγελος παρενόησεν ἄλλως τὴν ἐν στ. 751 συγκαλυμμένην περὶ αὐτοκτονίας ἀπειλήν.

3. Ἐνῶ ὑπάρχει εἰς τὴν β' περίπτωσιν, τὴν περίπτωσιν τῆς Μήδειας. Διὰ τοῦτο ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοῦχοιου Παρμενίουκος περιέδιδεν, ὅτι δὲν ἐσκότασεν ἡ Μήδεια τὰ παιδιὰ τῆς, ἀλλ' οἱ Κυρίνοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπέδωσαν τὴν πράξιν εἰς τὴν ἔξω.

4. Ἡ ἐκπληξίς εἶναι ὑπερβολὴ θαυμασιότητος (Τομ. 12614), καὶ τὸ θαυμαστόν εἶναι σημαντικὸν στοιχεῖον τῆς τραγικῆς συγκινήσεως 9,12.

5. Ἐθεωρήθη, ὅτι ἀντιφάσκει πρὸς τὸ 13,4, ὅπου καλλίστη θεωρεῖται ἡ τραγωδία ἡ μεταπίπτουσα εἰς δυστυχίαν, τὸ δὲ εἶναι ἀναφέρεται ὡς ἀνωτέρα ἡ περίπτωσις ὅπου ἔχομεν μεταβολὴν εἰς εὐτυχίαν. Ἀλλ' ἐκεῖ ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς πλοκῆς τοῦ δράματος, ἐνῶ ἐδῶ εἶναι περὶ τῆς καλλίστης μορφῆς τοῦ θαύματος, τὸ ὅποιον δὲν εὐρίσκειται πάντοτε εἰς τὸ τέλος τῆς τραγωδίας, ὅσπερ ν' ἀποτελῇ πάντοτε τὴν μετέβασιον. Ἐποὶ ἐξετάζεται καθ' ἑαυτὸ, ἀνεξαρτήτως τῆς θέσεώς του εἰς τὴν δὴν ἀναστροφὴν τοῦ ἔργου, ὅτε συμπίπτει ἡ ἀρίστη μορφή συστάσεως τοῦ μῦθου μὲ τὴν ἀρίστην περίπτωσιν τοῦ πάθους πάντοτε—ἀναδείξει

7. Hamlet, Faust = μέτρον γὰρ ἀναφύλακτον ἔργον

τραγικόν (ἀπαθὲς γάρ, διόπερ οὐδεις ποιεῖ ὁμοί- 1454a
ως, εἰ μὴ ὀλιγάκις, οἶον ἐν Ἀντιγόνην (v. 1231ss.)
τὸν Κρέοντα ὁ Αἴμων. τὸ δὲ πράξις δεύτερον.
βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πράξις, πράξαν- 8
τα δὲ ἀναγνωρίσαι· τὸ τε γὰρ μιᾶρὸν οὐ πρόσ-
εστιν καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον 9
δὲ τὸ τελευταῖον, λέγω δὲ οἶον ἐν τῷ Κρεσφόν-
τη (Eurip. fr. 49-59) ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱόν 5
ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὐ, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν,
10 καὶ ἐν τῇ Ἰφιγένειᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν (Eurip.

2 εἰ om. R || <ὀλίγοι καὶ> ὀλιγάκις Vahlen olim coll. XXIV 7 (at
Ipsa cf. IV 14) 4 βέλτιον... πράξις om. R 8 ἡμέλλει... ἀπέ-
κτεινε δὲ Tr 9 ἐγνώρισε R

ὁ Εὐριπίδης. Διὰ τὴν τραγικὴν συγκίνησιν, καὶ τὸ μέλλον πάθος, εἶναι ὅπως καὶ τὸ γενόμενον (πρβλ. ἀνωτ. § 4), καὶ ἡ ἀγνοία ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς τῆς μεγάλης συμφορᾶς ἴσως εἶναι καθαρωτέρα, ψυχικωτέρα, παρ' ὅσον ἡ συγκίνησις ἀπὸ τὸ τετελεσμένον γεγονός· καὶ τοῦτο διότι τὰ ἠθικὰ κριτήρια (πρβλ. τὸ μιᾶρὸν) βαρύνουν πολὺ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δράματος. Τὸ πρᾶγμα θὰ φανῇ ὡραία, ἐν συγκρίνωμεν τὴν συγκίνησιν ποῦ μᾶς δίδει ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, μὲ τὴν συγκίνησιν τῆς Ἰφιγένειας ἐν Τυόροις τοῦ ἴδιου ποιητοῦ.

6. Κρεσφόντης (κατ' ἄλλους Τηλεφόντης, κατ' ἄλλους Αἴμωνος), ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μεσσηνίας, σφζεται κατὰ τὴν βολοφονίαν τοῦ πατρὸς, βρέφος ἀκόμη, ὑπὸ πιστοῦ παιδαγωγοῦ εἰς τὰ ξένα. Ἐνηλικιωθεὶς ἔρχεται κρυφὰ εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου βασιλεύει ὁ δολοφόνος τοῦ πατρὸς του Πολυφόντης συζευχθεὶς τὴν χήραν μητέρα του Μερόπην. Διὰ νὰ εὐρῆ τρόπον νὰ κληρονομήσῃ τὸν φιλοπόπτον τύραννον, ἐμφανίζεται ὡς δολοφόνος τοῦ Κρεσφόντου. Ἡ Μερόπη, ἀπαρηγόρητος διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ τῆς, μελετᾷ ἐκδίκησιν, ἐισέρχεται εἰς τὸ δωμάτιον ὅπου κοιμᾶται ὁ υἱὸς τῆς δολοφόνου, μ' ἕνα πέλεκυν εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀναχαιτίζεται δμως τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀπὸ τὴν υἱοκτονίαν ἀπὸ τοῦ προσδραμόντος παιδαγωγοῦ. Ἐπαυλοθεῖται ἡ ἀναγνώρισις, ὁ φόνος τοῦ Πολυφόντου καὶ ἡ ἀποκαταστάσις τοῦ Κρεσφόντου εἰς τὸν θρόνον. Τὸν μῦθον ἐδραματοποίησεν ὁ Εὐριπίδης, καὶ πολλοὶ νεώτεροι. Τὸν μῦθον ἐδραματοποίησεν ὁ Maffei, ὁ Voltaire, καὶ ὁ Δημ. Βερναρδίνης. Ἡ σκηνή, μὲ τὴν Μερόπην ἐτόιμν νὰ καταφέρῃ τὸ κτύπημα κατὰ τοῦ κοιμωμένου υἱοῦ τῆς καὶ τὴν ἀγωνίαν τοῦ θεατοῦ μῆπως δὲν προλάβῃ ὁ γέροντος παιδαγωγὸς νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἐπρόκειται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (Περὶ σαρκοφαγίας 998c) μεγάλῃ ἐντύπωσιν.

ἀδελφόν¹· καὶ εἰς τὴν Ἑλλην², ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἀνεγνώρισεν, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ τὴν ὑπανδρέσῃ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον³, ὅπως πρὸ πολλοῦ εἴπαμεν⁴, 10 δὲν ἀναφέρονται εἰς πολλὰ γένη αἱ τραγωδίαί. Δηλαδὴ ζητοῦντες οἱ ποιηταί, οὐχὶ ἀπὸ τέχνης, ἀλλὰ κατὰ τύχην, ἤδραν πῶς νὰ παρασκευάζουν τὸ τοιοῦτον εἰς τοὺς μύθους· ἀναγκάζονται λοιπὸν εἰς ταύτας τὰς οἰκίας νὰ προσφύγουν, ὅπου συνέβησαν τὰ τοιαῦτα πάθη⁵.

Λοιπὸν περὶ μὲν τῆς πλοκῆς τῶν πραγμάτων, καὶ 11 ποιοὶ τινὲς πρέπει νὰ εἶναι οἱ μῦθοι, ἄρκετὰ εἶναι τὰ εἰρημένα.

15

Ἔως πρὸς δὲ τὰ ἦθη ὑπάρχουν τέσσαρα⁶ (χαρακτηριστικὰ αὐτῶν) ποὺ πρέπει κανεὶς τὰ ἦθη* νὰ ἐπιδιώκῃ. Ἐν μὲν καὶ πρῶτον νὰ εἶναι χρηστὰ⁷. Θὰ ἔχη δὲ ἦθος (πρόσωπόν τι), ἔάν, καθὼς ἐλέχθη, ὁ λόγος ἦ ἢ πράξις

1. Ἀνεγνώρισεν, τὴν ὄραν ποὺ ἐμελλε νὰ τὸν θυσιάσῃ εἰς τὸν βωμόν.

2. Ἄγνωστος ἀπολύτως ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου τοῦτου, καὶ δύσκολον εἶναι νὰ συνδυάσωμεν τὸ ἀναφερόμενον περιστατικὸν μὲ τὸν μῦθον τῆς Ἑλλης, τῆς κόρης τοῦ Ἀθάμαντος καὶ ἀδελφῆς τοῦ Φρίξου. Διὰ τοῦτο διώρθωσαν μερικοὶ Ἀντιόπη, διότι πράγματι εἰς τὴν Ἀντιόπην τοῦ Εὐριπίδου οἱ δύο ἐκτεθέντες καὶ μακρὸν αὐτῆς ἀνατραφέντες υἱοὶ τῆς Ζήθος καὶ Ἀμφίφιαν εἶναι ἔτοιμοι νὰ κακοποιήσουν τὴν μητέρα καὶ ἴσως νὰ τὴν παραδῶσουν (αὐτὸ θὰ ἐσημαίνει τότε τὸ ἐκδιδόναι) εἰς τὴν Δίρκην.

3. Οὐχὶ διότι αἱ τραγωδίαί γίνονται ἐν ταῖς φιλαίαις (θὰ ἦτο τοῦμυρὰ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ 14,4), ἀλλὰ διότι δαίαι αἱ περιπτώσεις τῶν παθμάτων μεταξύ φίλων δὲν εἶναι τραγικῶς κατὰλληλοι.

4. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μάλιστα εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐγενε λόγος περὶ αὐτοῦ· ὥστε τὸ πάλαι δὲν εὐσταθεῖ. Ἄν πάλιν συνδύσωμεν τὸ πάλαι μὲ τὰ κατόπιν καὶ μεταφράσωμεν: ὅπως ἐλέχθη, ἀνέκαθεν αἱ τραγωδίαί ἀναφέρονται εἰς ὀλίγας οἰκονευσίας, ἔχονεν ἀντίφασιν πρὸς τὸ 13,5, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ περιορισμὸς εἰς ὀλίγα γένη εἶναι τῶν νεωτέρων ποιητῶν.

5. Ὅπως καὶ 9,8, ἀποδίδει τὸ πρῶμα εἰς τὴν ἀνικανότητι ἢ ὀκνηρίαν τῶν ποιητῶν νὰ ζητήσουν νέα θέματα (πρβλ. ἀνω σ. 84,3)· εἶται ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν εἰς αὐτὰς τὰς οἰκονευσίας, τῶν ὁποίων τὰ παθήματα παρετήρησαν ἐκ τῆς κείρας κατὰ σύμπτασιν (ἀπὸ τύχης) ὅτι συγκινούν τὰ πλήθη. Ἄρως

ἰρη. Taur. 771 ss., 818 ss.) καὶ ἐν τῇ Ἑλλῃ (Nauck F.T.G. p. 837) ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων ἀνεγνώρισεν. διὰ γὰρ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται 10 (XIII 5), οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγωδίαί εἰσίν.

Ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης ἀλλ' ἀπὸ τύχης 10 εἴδρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις· ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσας τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. 15

Περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως 11 καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους εἴρηται ἱκανῶς.

XV

Περὶ δὲ τὰ ἦθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι, ἐν μὲν καὶ πρῶτον ὅπως χρηστὸν ἦ. ἔξει δὲ ἦθος μὲν ἕαν, ὥσπερ ἐλέχθη (VI 17), ποιῆ φαι⁸. Ἑλλῃ: Ἀντιόπη Valckenaer 3 γὰρ om. Ald. ὅπερ: ὁ R ὅπερ Gudeman ἢ πάλαι εἴρηται: dico unde ab antiquo tempore Ar, unde εἴρηται, πάλαι Gudeman; sed cf. p. 120 n.4 4 <οἱ νεαί> vahlen αἱ <κάλλιστα> coll. XIII 5 Gudeman; sed cf. IX 8 ἰ οὖν; οὖν οἱ οὖν vahlen 14 ποιῆ ἢ in lit. A ἢ φανεράν Ald.

τὰς ὁραίας αὐτὰς σκηνὰς εὗρισκαν κατόπιν ἐπιστημονικῆς ἐπιγνώσεως τοῦ τί προκαλεῖ τραγικὰς συγκινήσεις καὶ τί ὄχι (ἀπὸ τέχνης), τότε θὰ εὗρισκαν καὶ ἄλλα θέματα. Αὐτὴν τὴν ἐξω-τερικῶς γινομένην ἐπιλογὴν ἐκφράζει καὶ 13,5.

* Περὶ τῆς θέσεως τοῦ κεφαλαίου τοῦτου, τὸ ὁποῖον πολλὰ εἰς μεταπίθεται ὀπὸ τῶν φιλολόγων, ἴδε ὅσα ἐλέχθησαν ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ.

6. Ἦτοι χρηστὸν, ἀρμόττον, ὁμοιον, ὁμαῶν.

7. Χρηστὸς εἶναι συνώνυμον τοῦ ἐπεικῆς (13,3 καὶ 15,8) καὶ τοῦ σπουδαίου (2,1) καὶ ἔχει ἐδῶ ἠθικὴν, ὄχι αἰσθητικὴν σημασίαν. Ἐντούτοις ὁ Ἀριστοτέλης προσθεῖται δύο περιορισμοὶ: 1) θὰ εἶναι χρηστὰ ἀναλόγως τοῦ γένους ἢ τῆς κοινωνικῆς τῶν τῶν κωσ, ἄλλος εἶναι ὁ βαθμὸς καὶ τὸ εἶδος χρηστότητος τῆς γυναικῆς, ἄλλος τοῦ δούλου κλπ. 2) ἡ χρηστότης τῶν ἐμφανίζεται εἰς τὴν προαίρεσιν· ἐπομένως δὲν ἀποκλείει καὶ τὰς ἀμαρτίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁμίλησεν 13,3—τὰς ἀναφέρει μάλιστα κατόπιν 13,8. Ὅπως τὸ χρηστὸς δὲν συμπίπτει μὲ τὸ ἀπολύτως ἐνάρετος οἱ ἀνομιάντες. Τὸ ζήτημα τώρα εἶναι: ὥστε ἀποκλείονται οἱ ἀνῆθικοι ὡς ἥρωες τραγικοί; καὶ πῶς θὰ ἐξηγηθῇ ἡ παρουσία τῶν ποικίλων χαρακτήρων εἰς τὰς σφεζόμενας τραγωδίας; Ἄλλ-τὸ περὶ αὐτοῦ πρβλ. τὴν Εἰσαγωγήν.